

DAVLAT BYUDJETI TAQCHILLIGI VA DAVLAT QARZINING IQTISODIY OQIBATLARI

Kenjayeva Sabohat Safarovna

Termiz davlat universiteti “Iqtisodiyot” yo‘nalishi 3-kurs talabasi

safarovna04@gmail.com

Annotation: This article analyzes the economic consequences of the state budget deficit and public debt. The state budget deficit is considered as the difference between government expenditures and revenues. The aim is to analyze the causes of this deficit, its impact on the economy, and the problems associated with the growth of public debt. This article shows the main trends through statistical data and graphs.

Keywords: Government budget, deficit, public debt, economic consequences, fiscal policy.

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat byudjeti taqchilligi va davlat qarzining iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilinadi. Davlat byudjeti taqchilligi davlat xarajatlari va daromadlari o‘rtasidagi farq sifatida ko‘rib chiqiladi. Ushbu taqchillikning sabablarini, uning iqtisodiyotga ta‘sirini va davlat qarzining o‘shishi bilan bog‘liq muammolarni tahlil qilish maqsad qilingan. Maqola statistik ma‘lumotlar va grafiklar orqali asosiy tendensiyalarni ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Davlat byudjeti, taqchillik, davlat qarzi, iqtisodiy oqibatlar, moliya siyosati.

Kirish. Davlat byudjeti iqtisodiy tizimning muhim komponentlaridan biridir. U davlatning moliyaviy resurslarini boshqarish va iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Biroq, ko‘plab mamlakatlarda davlat byudjeti taqchilligi yuzaga kelmoqda, bu esa davlat qarzining o‘shishiga olib kelmoqda. Ushbu maqolada davlat byudjeti taqchilligining sabablarini va uning iqtisodiyotga ta‘sirini tahlil qilamiz.

Metodologiya. Davlat byudjeti taqchilligining sabablari va davlat qarzining iqtisodiy oqibatlari mavzusini ko‘rib chiqar ekanmiz, birinchi navbatda davlat byudjeti taqchilligining sabablarini ko‘rib chiqishimiz kerak.

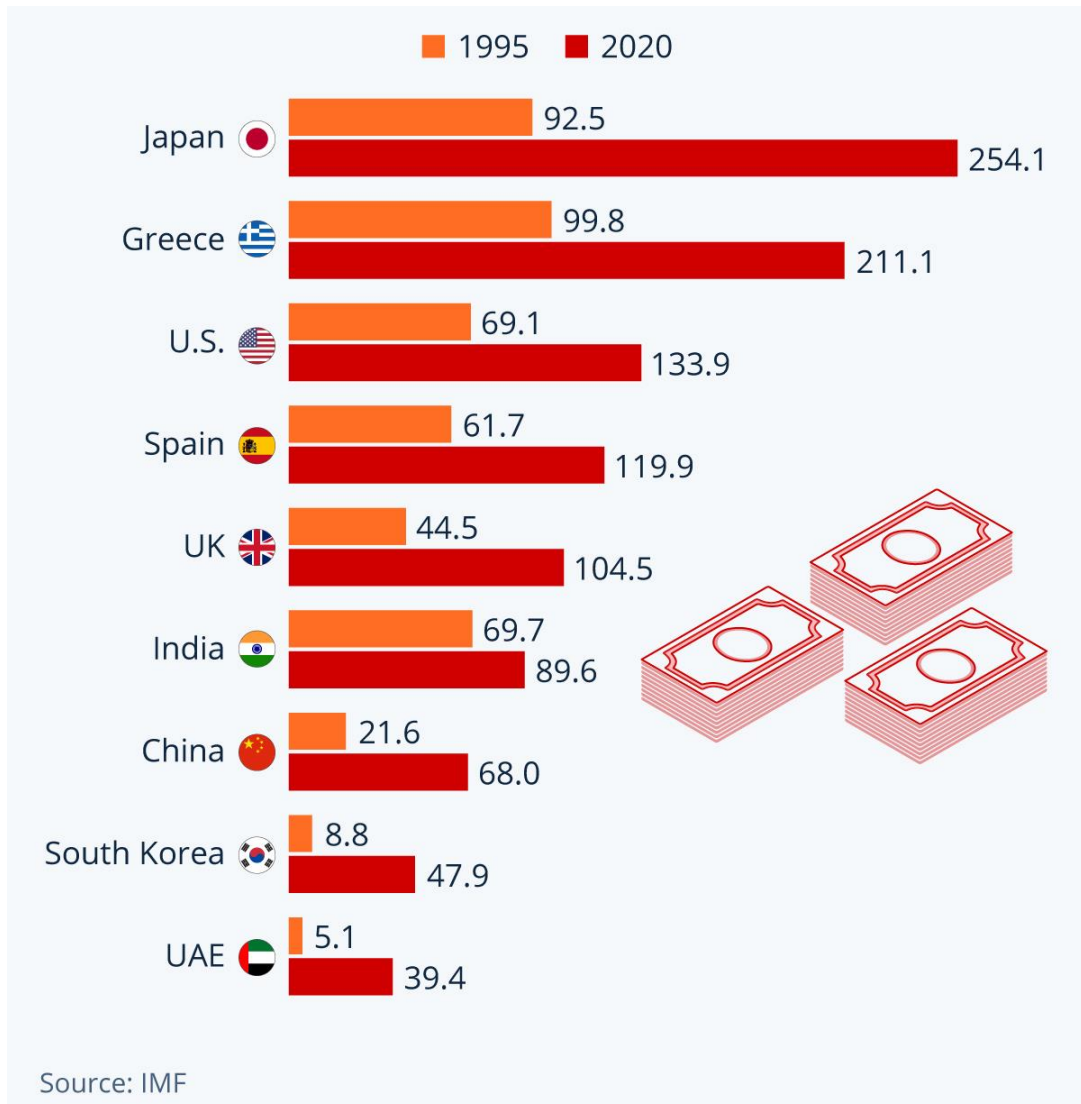
Byudjet kamomadi, davlat xarajatlari va daromadlari o‘rtasidagi muvozanatsizlik natijasida yuzaga keladi. Uning birinchi sababi davlat xarajatlarining oshishi hisoblanadi. Agar hukumat xarajatlarini ko‘paytirsagina, bu daromadlar ortidan kam bo‘lishi natijasida byudjet kamomadi yuzaga kelishi mumkin. Ikkinchi omil sifatida soliqlarni kamaytirishni keltirish mumkin. Soliqlarni pasaytirish davlatning daromadlarini kamaytiradi, bu ham byudjet kamomadiga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari iqtisodiy pasayishlar ham muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiyot sustlashganda yoki inqirozlar davrida davlat daromadlari pasayadi, bu esa byudjet kamomadini yanada kuchaytiradi. Demografik o'zgarishlar ham bu jarayonda ahamiyatli. Aholining yoshga doir o'zgarishlari, masalan pensiya yoshidagi odamlar ko'payishi, davlat xarajatlarini oshirib, byudjetga qo'shimcha bosim yaratadi.

Oxirgi sabab sifatida qarzdorlik bo'yicha to'lanadigan foizlarni keltirish mumkin. Davlat qarzlari bo'yicha to'lanadigan foizlar davlat xarajatlarini oshiradi va natijada byudjet kamomadiga olib kelishi mumkin. Shu sababli byudjet kamomadining sabablari bir – biri bilan bog'liq bo'lib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Davlat byudjeti taqchilligining sabablarini ko'rib chiqqan ekanmiz, davlat qarzining o'sishi keying ko'rib chiqadigan masalamiz bo'lib hisoblanadi.

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi kelgusi yillarda davlat qarzi sezilarli darajada oshib, kelgusi o'n yillik oxiriga kelib yalpi ichki mahsulotning 100 foiziga yetishi mumkinligini taxmin qilmoqda. Ushbu o'sish davlat xarajatlarining ortishi, jumladan, qutqaruv to'lovlari, rag'batlantirish paketlari va davlat daromadlarining kamayishi bilan bog'liq. Bir qator tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat qarzining yuqoriligi iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, ayniqsa qarzning YaIMga nisbati ma'lum chegaralardan oshib ketganda. Biroq, ayrim tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat qarzi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlar har doim ham salbiy emas va institutsional sifat kabi omillar yuqori qarz oqibatlarini yumshatishda muhim rol o'ynashi mumkin. Qarzdorlik darajasini oshirish uchun Xalqaro Valyuta Jamg'armasi va boshqa tashkilotlar byudjet taqchilligini kamaytirish va birlamchi balanslarni oshirish uchun fiskal tuzatishlar zarurligini ta'kidlamogda.

1-rasm. Davlat qarzi qanday oshdi?¹

Ushbu grafik 1995-2020 yillarda tanlab olingan davlatlarning Yalpi Ichki Mahsuloti (YaIM)ga nisbatan umumiy davlat qarzining ulushini foizlarda ko'rsatadi. Grafikdan ko'rinib turibdiki, ko'pchilik mamlakatlarda davlat qarzi sezilarli darajada oshgan. Masalan, Yaponiya 1995-yilda YaIMning 92,5 foizi miqdorida qarzga ega bo'lgan bo'lsa, 2020-yilda bu ko'rsatkich 254,1 foizga yetgan. Bu esa davlatning qarz yukining YaIMga nisbatan qanchalik ortganligini ko'rsatadi.

Shuningdek, Gretsiyada ham davlat qarzining ulushi 1995-yildagi 99,8 foizdan 2020-yilda 211,1 foizga oshgan, Amerika Qo'shma Shtatlarida ham bu ko'rsatkich 69,1 foizdan 133,9 foizga ko'tarilgan. Bu o'z navbatida global iqtisodiy sharoitlar, moliyaviy siyosatlar va davlat qarzining oshishi bilan bog'liq.

¹ <https://cdn.statcdn.com/Infographic/images/normal/23558.jpeg>

Xuddi shunday, Ispaniya, Buyuk Britaniya, Hindiston, Xitoy, Janubiy Korey va BAA kabi mamlakatlarda ham davlat qarzining YaIMga nisbati oshgani kuzatiladi. Bu holat davlatlarning moliyaviy majburiyatlari va iqtisodiy sharoitlari o'zgarishiga ishora qiladi.

Umuman olganda, davlat qarzining YaIMga nisbatan oshishi iqtisodiy barqarorlikka ta'sir qilishi mumkin bo'lgan muhim omil hisoblanadi. Qarzdorlikning oshishi davlat resurslarini boshqarishda ehtiyotkorlikni talab qiladi va iqtisodiy o'sish strategiyalarini qayta ko'rib chiqishni zarur qiladi.

Davlat byudjeti taqchilligi, xarajatlarning daromadlardan oshishi natijasida yuzaga keladi va bu holat davlat qarzining ortishiga olib keladi. Bunday qarzning ko'payishi bir qator iqtisodiy oqibatlarga sabab bo'lishi mumkin. Avvalo, davlat qarzi oshishi bilan birga, yuqori foiz stavkalari ham yuzaga keladi. Defitsitlarni moliyalashtirish uchun kredit mablag'lariga bo'lgan talabning ortishi foiz stavkalarining ko'tarilishiga olib keladi, bu esa korxonalar va jismoniy shaxslar uchun qarz olishni qimmatroq qiladi. Uzoq muddatli taqchillik esa milliy xarajatlarning kamayishiga olib kelishi mumkin, chunki hukumatlar qarzga xizmat ko'rsatish uchun ko'proq resurslarni ajratishga majbur bo'lishadi.

Bundan tashqari kamomadlarni bartaraf etish maqsadida hukumatlar soliqlarni oshirishiga to'g'ri kelishi mumkin, bu esa iqtisodiy faoliyatga va shaxsiy jamg'armalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Katta va doimiy taqchillik moliyaviy bozorlarda noaniqlikni keltirib chiqarishi va iqtisodiyotni iqtisodiy zarbalarga nisbatan zaifroq qilishi mumkin. Ba'zi iqtisodchilar yuqori qarz darajasi investitsiyalar va samaradorlikni kamaytirish orqali uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishi haqida fikr bildirmoqda. Shunday qilib, davlat byudjeti taqchilligi va uning oqibatlari iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xulosa. Ushbu maqola davlat byudjeti taqchilligi va davlat qarzi iqtisodiyotga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatadi. Taqchillikni kamaytirish va davlat qarzini boshqarish hukumatlar uchun muhim vazifa bo'lib, bu iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ahrari, M. (2020). Moliya va iqtisodiy barqarorlik. Toshkent: Iqtisodiyot va badiiy nashriyot.
2. Bahromov, A. (2019). Davlat byudjeti va iqtisodiy siyosat. Tashkent: O'zbekiston iqtisodiyot akademiyasi.

3. Davies, S., & Perkins, R. (2021). Fiscal Policy and Economic Growth: The Role of Budget Deficits and Surpluses. *Journal of Economic Policy*, 47(3), 235-254. doi:10.1016/j.jep.2021.01.003
4. Karimov, D. (2021). *Iqtisodiy o'sish va byudjet taqchilligi: Teoriyalar va amaliyot*. Tashkent: O'zbekiston Davlat iqtisodiyot universiteti nashriyoti.
5. Makarov, V., & Pivovarov, P. (2022). Byudjet siyosatining iqtisodiy ta'sirlari. *Journal of Fiscal Studies*, 35(4), 102-118.
6. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Macmillan.
7. Barro, R. J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy*.
8. Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector*. W. W. Norton & Company.
9. Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson.
10. Krugman, P. (2009). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. W. W. Norton & Company.
11. Muhammadjonov Bobirmirzo Botirjon o'g'li (2023) DAVLAT QARZI UNI BOSHQARISH ZARURLIGI VA DOLZARBLIGI. page 3
12. Davlat qarzi <https://uz.wikipedia.org/> CEIC's economic database <https://www.ceicdata.com/en>
13. TRADING ECONOMICS| 20 million Indicators for 196 Countries <https://tradingeconomics.com/>
14. Lebanon- national debt 2023| Statista <https://www.statista.com>